

Uit het verslag van een bezoek aan het landgoed "De Utrecht" te Hilvarenbeek en Hooge en Lage Mierde op 1 oktober 1982 door prof. dr. M. F. Mörzer Bruyns, oud-hoogleraar aan de Vakgroep Natuurbeheer van de Landbouwhogeschool te Wageningen

A Inleiding

Het bezoek aan het landgoed werd gebracht naar aanleiding van het voornemen van het Ministerie van CRM een gedeelte van het landgoed met een oppervlakte van ca. 465 ha onder de Natuurbeschermingswet te brengen. Deze rangschikking onder de wet houdt verband met melding vanwege de Stichting Brabantse Milieufederatie te Tilburg van wanbeheer ten aanzien van natuurwaarden van delen van het landgoed. De beheerder van het landgoed kan zich niet voorstellen dat er van wanbeheer sprake zou kunnen zijn. Het landgoed wordt al vele jaren beheerd volgens een weloverwogen beheersplan, dat behalve op de voornaamste functie van het landgoed: de bosbouw, ook gericht is op de agrarische belangen en op het behoud van de op het landgoed aanwezige natuurwaarden. Belangrijke delen van het landgoed worden al vele tientallen jaren beheerd als natuurreservaten. Het natuurtechnisch beheer is daar geheel gericht op het behoud van deze waarden op basis van deskundige adviezen en richtlijnen mede op grond van ervaringen in vergelijkbare terreinen elders bijv. die van natuurmonumenten. De beheerder vraagt in dit verband om de mening van deskundigen. Voor de bosteeltaspecten is het oordeel gevraagd van de Vakgroep Bosteelt van de Landbouwhogeschool te Wageningen, die daarover al heeft gerapporteerd. Voor de natuurbeheeraspecten is het oordeel gevraagd van de Vakgroep Natuurbeheer van de Landbouwhogeschool.

Het bezoek van rapporteur op 1 oktober 1982 is te beschouwen als een vooronderzoek ten behoeve van de Vakgroep Natuurbeheer, waaraan rapporteur voor zijn pensionering als hoogleraar was verbonden. Rapporteur kent het landgoed "De Utrecht" van voorgaande bezoeken en van studies in verband met ontginningsprojecten, met streekplannen, met beekregulaties en dergelijke. Zijn kennis van het terrein gaat terug tot de veertiger jaren. Rapporteur heeft, net als vele andere natuurbeschermers, steeds waardering gehad voor de wijze waarop het landgoed werd beheerd; als natuurbeheerder in het bijzonder, omdat er zoveel aandacht en moeite werd gegeven aan de instandhouding van de natuurwaarden waarbij speciaal moet worden

genoemd het behoud van het belangrijkste gedeelte van de Mispelendse en Neterselse heide met Het Goor en de Flaes, waar zich levensgemeenschappen van vochtige en drassige heide en van vennen konden handhaven, die elders in Noord-Brabant soms zelfs in natuurreservaten geheel of grotendeels zijn verdwenen door ontginning, ontwatering, versterking of vervuiling. Deze waarden zijn in het landgoed "de Utrecht" dankzij het beheer van de eigenaar, thans de N.V. Verzekeringsmaatschappij "Utrecht", dochter van de AMEV-groep, tot op heden behouden gebleven.

B Bevindingen

Het bezoek d.d. 1 oktober 1982 had ten doel na te gaan – voorzover dat in deze tijd van het jaar mogelijk is – of bovenbedoelde waarden, bekend en gedocumenteerd door onderzoekingen in voorgaande jaren en goed samengevat in de Toelichting van het besluit van het Ministerie van CRM nr. NLB/GS/GA-51933 d.d. 5 juli 1982, nog aanwezig zijn of dat zij door onoordeelkundig beheer zouden zijn aangetast of verdwenen. Bij het bezoek werden, in verband met de bezwaren tegen het beheer, de volgende aspecten nader bezien:

- 1 het beekdal van de Reuzel en de begeleidende beekdal bossen.
- 2 de vennen Het Goor en de Flaes evenals de andere daarbij gelegen vennen zoals Kleine Flaes, Wurvenbos-ven, Talingven en Hazenkolk.
- 3 de heideterreinen.

1 *Het beekdal en de beekdal bossen*

De Reuzel volgt in het landgoed de Utrecht nog steeds zijn natuurlijke loop. Ten zuidwesten en ten noordoosten van het landgoed is de Reuzel cultuurtechnisch verbeterd. Er zijn destijds voorstellen gedaan om de beek ook in het landgoed te verbeteren. Dit is door de beheerder niet aanvaard, omdat men de natuurlijke loop van de beek uit een oogpunt van natuurbescherming wilde handhaven. Er is ook niet overgegaan tot het aanleggen van een zogenaamd lateraal kanaal, omdat ook dit schadelijk voor de natuurwaarden zou zijn ook al realiseerde de beheerder zich, dat door de

snelle bovenstroomse wateraanvoer na zware regenval het risico zou bestaan van meer en heviger inundaties en dat dit – zeker bij overstroming in het groei- en broedseizoen – niet steeds positief zou uitwerken op flora en fauna. De beek verwerkt dus al het van boven komende water in zijn natuurlijke bedding.

Een neveneffect is wel dat het meegebrachte zand soms problemen oplevert door verzanding van de beekbedding, waardoor de beek nog sneller buiten zijn oevers treedt. Hieraan zal wellicht iets moeten worden gedaan.

Door dit beheer zijn de natuurwaarden van de beek goed bewaard gebleven, in verschillende opzichten beter dan in vergelijkbare gevallen elders, waar soms wel laterale waterleidingen zijn aangelegd, die nogal eens te veel water aan de oorspronkelijke beek ontrokken. Ook bij het beheer van de beekbegeleidende bossen is gestreefd naar het behoud van de natuurlijke waarden. Het eigenlijke beekdal is betrekkelijk smal, door het sterk meanderen van de beek plaatselijk wat breder. Het gaat bij de beekdal bossen om smalle stroken natuurlijk bos, waarin elementen aanwezig zijn van het Elzenbroekbos en van het drassige en vochtige beekbegeleidende gemengde loofbos (*Alnion glutinosae* en *Alno-Padion*) terwijl er op de overgang naar de hogere gronden overgangsgesellschaften voorkomen die verwant zijn met de vochtige en droge eikenbossen van rijkere bosgronden (*Carpinion betuli* en *Quercion robori-petraeae*).

De drassige en vochtige bossen van het *Alno-Padion* nemen de belangrijkste plaats in. De bosgesellschaften zijn vegetatiekundig en floristisch voorzover de beperkte oppervlakten dat toestaan, goed ontwikkeld. Het eikenbos is ongeveer 100 jaren geleden aangeplant. Het heeft zich natuurlijk kunnen ontwikkelen.

Daardoor hebben zich er de natuurwaarden ontwikkeld die deze bossen nu zo waardevol maken. Een consequentie van dit beheer was evenwel, dat er in de ontwikkelingsfase waarin het bos zich tot voor enkele jaren bevond vooral omdat er de laatste tientallen jaren niet was ingegrepen, zoveel dicht op elkaar staande eiken en essen het kronendak vormden, dat er vrijwel geen enkele boom was, die een gave, goed ontwikkelde kroon kon vormen. Er waren wel bomen, die dat potentieel zouden kunnen. Er waren ook vrij veel wat achtergebleven eiken en essen, die tot in of net onder het kronendak hun kroon hadden. Deze waren er de oorzaak van, dat een aantal grote eiken en essen hun natuurlijke mogelijkheden niet konden ontwikkelen, terwijl deze kleinere eiken en essen zelf ook niet verder konden uitgroeien. Deze situatie was ongunstig voor de optimale ontwikkeling van het bos en bracht risico's met zich voor de stabiliteit van het bos. Een andere consequentie van zo'n dicht kronendak was, dat de verscheidenheid in de struik- en kruidlaag van het bos geringer was geworden bij vroeger vergeleken, ook al is hun ontwikkeling nog zo "natuurlijk". De voor het behoud van de natuurwaarden van deze bostypen en voor de vermeerdering van deze waarden noodzakelijke beheersmaatregel is het voorzichtig maar niet te weinig dunnen!

Daardoor krijgen de krachtigste bomen de kans zich optimaal tot machtige bomen te ontwikkelen en de gehandhaafde kleinere eiken en essen om beter uit te groeien. Terwijl er zich in de struik- en de kruidlaag ontwikkelingsmogelijkheden voordoen door opslag van struiken en natuurlijke verjonging van eik en es die verrijkend zijn. Deze beheersmaatregel is weloverwogen door de beheerder genomen. Het dunnen is niet gedaan als een vellen ter wille van de houtproductie,

De Reusel, stromend door de Hertgang, even ten noorden van café De Bockenrijder. Foto: P. R. Schütz.

ook al is een zekere houtopbrengst een neveneffect (waarvoor het bos overigens destijds werd aangeplant). Het resultaat is, wanneer men het nu bekijkt, bemoedigend. Er is een duidelijke aanzet tot betere kroonvorming, door de plaatselijk vrij grote openingen in het kronendak is de diversiteit in struik- en kruidlaag toegenomen. Zeer opvallend is in de open plekken de natuurlijke verjonging van de es op de lagere en van de eik op de wat hoger gelegen gedeelten. Dat doet zich voor ondanks de krachtige – natuurlijke – ontwikkeling van struikvegetaties van de hazelaar, aalbes e.a. en van dichte ruigte kruiden-vegetaties van o.a. koninginnekruid, grote brandnetel, bossmele, wederik etc. in de lager gelegen open plekken. Zelfs de onvermijdelijke uitsleepsporen hebben bijgedragen tot differentiaties in de plantengroei. Het bos heeft door deze ingreep een natuurlijker aanzien gekregen, het doet zelfs denken aan zogenaamde oer-bos situaties, zoals die hier en daar al bestaan en op andere plaatsen in reservaten worden nagestreefd.

(2 *De vennen Het Goor en de Flaes e.a.*)

(3 *De heideterreinen*)

C **Conclusie**

De bevindingen van rapporteur zijn, mede in verband met zijn ervaringen van vroeger jaren van dien aard, dat hij van oordeel is, dat bij het beheer van het landgoed "de Utrecht" van wanbeheer geen sprake is. Integendeel, het beheer van de natuurwaarden is weloverwogen geschied, geheel volgens de inzichten en normen, die ook bij andere natuurreservaatbeherende instanties, zoals Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten het beleid hebben bepaald.

Daarbij speelt zeker een rol, dat de beheerder met vele andere natuurbeheerders van mening is, dat actief natuurtechnisch beheer noodzakelijk is voor de instandhouding van de waarden van zulk een belangwekkend gebied.

Alle beheers- en verzorgingsmaatregelen zijn door de beheerder geheel belangeloos genomen; de kosten kwamen geheel voor zijn rekening. Nader, meer gedetailleerd, onderzoek zal moeten aangeven of er door de gemelde beheersmaatregelen niet toch bepaalde natuurwaarden zijn geschaad. Daarbij zullen de nadelen tegen de voordelen moeten worden afgewogen. Het is mogelijk dat de critici uit de kring van de Natuur- en Milieubeschermers die zich zorgen hebben gemaakt over het beheer op het landgoed "de Utrecht" zich het beheer van natuurterreinen, zoals die van het landgoed, geheel anders voorstellen dan tot nu toe gangbaar is geweest. Dat is begrijpelijk en het is interessant nieuwe inzichten uit te werken en te toetsen.

Wanneer er instanties of personen zijn die dergelijke inzichten ook op de natuurgebieden van het landgoed "de Utrecht" of van een ander landgoed toegepast zouden willen zien, dan is direkt overleg met de betreffende eigenaar en beheerder de aangewezen weg. Desgewenst kunnen Staatsbosbeheer en het Ministerie van CRM in het overleg worden betrokken. Een voorstel in zo'n geval een natuurreservaat of ander gebied zonder nader onderzoek en zonder overleg onder de Natuurbeschermingswet te plaatsen is naar de mening van rapporteur onjuist.

Wageningen, 9 oktober 1982.

M. F. Mörzer Bruyns.